

Complexnummer: 515054

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Sterrenwacht

Aantal complexonderdelen

3

Monumentnummers van complexonderdelen

24978, 515055, 515056

Woonplaats

Leiden

Gemeente

Leiden

Provincie

Zuid-Holland

Locatie van het hoofdobject

Sterrenwachtlaan 5, 2311 GW te Leiden

Complexomschrijving

Inleiding

Het complex van de Leidse Sterrenwacht bestaat uit het hoofdgebouw, de woning van de hoogleraar-directeur, de woning van de observator (alle drie reeds rijksmonument nr. 24978) en twee OBSERVATORIA: een heliometergebouw (de 'Zunderman-koepel') en een kleine meetkoepel.

Het hoofdgebouw en de woningen zijn ontworpen in een Eclectische bouwstijl met Classicistische elementen, in de periode van 1858 tot 1861 door Henri F.G.N. Camp (1821-1875). Camp was de architect des Konings van koning Willem III in de periode van 1849 tot 1874, maar ontwierp de sterrenwacht (evenals het academisch ziekenhuis aan de Steenstraat en het laboratorium voor natuur-, schei- en ontleedkunde in Leiden) als particulier architect.

Het heliometergebouw is in 1877 ontworpen door Petrus J.H. Cuypers (1827- 1921) en in 1878 voltooid. Het is ontworpen in een Eclectische bouwstijl, die verwant is aan de Neo-Hollandse Renaissance. De apparatuur in het torenvormige heliometergebouw stond oorspronkelijk opgesteld in een cilinder met kegelbeëindiging. Deze top is inmiddels vervangen door een koepel. In de koepel staat momenteel een instrument uit 1947 opgesteld.

Ook Jacobus van Lokhorst (1844-1906) en Johannes A.W. Vrijman (1865- 1954) hebben hun bijdrage aan het complex geleverd. Van Lokhorst ontwierp een koepel en Vrijman heeft na 1920 de leiding gehad over een verbouwing.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

De kleine meetkoepel is ontworpen in een Eclectische bouwstijl met elementen uit de Chaletstijl. Het meetkoepeltje had een schuifdak, waardoor met een kijker gecontroleerd kon worden of de grote kijker van het hoofdgebouw goed in het zenit stond. Het schuifdak is inmiddels vastgezet.

Omschrijving

Het complex is gebouwd op één van de voormalige bolwerken van de vesting Leiden, in het beschermd stadsgezicht. De voorgevel (noord) van het hoofdgebouw grenst aan de Hortus Botanicus van de Leidse universiteit. De woningen staan oostelijk van het hoofdgebouw aan de Sterrenwachtlaan. De kleine meetkoepel staat direct naast de oostgevel. De Zunderman-koepel staat noordwestelijk van het hoofdgebouw.

Waardering

Het complex van de Sterrenwacht is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische waarde wegens rol die het als universiteitsgebouw heeft gespeeld in het onderwijs en in de sociaal-economische en historische ontwikkeling van Leiden.

Het complex is tevens van algemeen belang vanwege de architectuurhistorische waarde als afspiegeling van de variaties binnen de Eclectische bouwstijl. De onderdelen van het complex zijn daarnaast hetzij kenmerkend in het oeuvre van de architect (in het geval van Camp) of uitzonderlijk (in het geval van Cuypers).

Het complex is beeldbepalend gelegen op het voormalige bastion, naast de Hortus Botanicus. Alle gebouwen tezamen vormen in bouwstijl en/of situering een duidelijk geheel.

Het exterieur van de gebouwen is vrijwel gaaf. Met name in de observatoria (de koepels) zijn nog veel oorspronkelijke interieuronderdelen en instrumenten bewaard gebleven.

Het complex is zeldzaam vanwege het feit dat het de laatste Sterrenwacht is uit de negentiende eeuw die nog zo compleet bewaard is gebleven.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 24978

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	15 augustus 1978
Kadaster deel/nr	82923/165

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>		<i>Provincie*</i>				
Leiden	Leiden		Zuid-Holland				
<i>Straat*</i>	<i>Nr*</i>	<i>House letter*</i>	<i>Toev.*</i>	<i>Postcode*</i>	<i>Woonplaats*</i>	<i>Situering</i>	<i>Locatie</i>
Sterrenwachtlaan	5			2311 GW	Leiden		
Sterrenwachtlaan	5 A	A		2311 GW	Leiden		
Sterrenwachtlaan	6			2311 GW	Leiden		
Sterrenwachtlaan	8			2311 GW	Leiden		
Sterrenwachtlaan	7			2311 GW	Leiden		
Sterrenwachtlaan	9			2311 GW	Leiden		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>		<i>Appartement aanduiding</i>		<i>Grondperceel</i>	
Leiden	F					2644	

Omschrijving**

Sterrenwachtlaan 5, 5a, 6, 7, 8, 9, onderverdeeld in Sterrenwachtlaan 5/5a, 6 en 7/8/9.

Gebouwencomplex van de Leidse sterrenwacht, gebouwd in 1858-1861 door de architect H.F.G.N. Camp, op een bolwerk aan de westzijde van de stad, dat daarvoor deel uitmaakte van de Hortus Botanicus.

Het complex bestaat uit een hoofdgebouw, dat door lagere vleugels verbonden is met het woonhuis van de hoogleraar-directeur te linker- en het woonhuis voor de observator te rechterzijde.

Hoofdgebouw, Sterrenwachtlaan 6.

Thans gepleisterd doch oorspronkelijk in schoon-metselwerk uitgevoerd gebouw in eclectisch-classicistische trant, bestaande uit begane-grond en een verdieping. Middenrisaliet in de voorgevel, geprofileerde cordonlijst tussen de parterre en de verdieping. Deuromlijsting met hoofdgestel op consoles, geprofileerde houten vensteromlijstingen. Onder de kroonlijst consoles, waartussen rozetten. Op de kroonlijst een houten balustrade. Aan de achterzijde een bordes. Op het platte dak van het hoofdgebouw vier waarnemingskoepels, waarvan de grootste twee, boven de hal en aan de achterzijde, op zware pijlers geheel los van het gebouw gefundeerd zijn. In de grootste koepel bevindt zich een tienduimskijker uit 1885. In de koepel aan de achterzijde een zesduimskijker uit

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

1838. In de hal een marmeren buste op console, voorstellend F. Kaiser, vervaardigd door F. Stracke te Amsterdam in 1875; een sterrekijker uit het begin van de 18e eeuw en het Kwadrant van Snellius uit 1617. Voorts vijf klokken, waarvan twee door A. Hohwu te Amsterdam, een door Knobliche in Altona en een van Utzschneider en Fraunhofer te Munchen. Op de verdieping het archief, gebouwd rond de pijler van de grote koepel en aangekleed in de op de renaissance geïnspireerde vormen. Houten gaanderij op zuiltjes met sleutelstukken en gesneden koppen. De gaanderij wordt afgesloten door een ijzeren balustrade. De gecanneleerde houten pilasters, die de kroonlijst van de boekenkasten dragen, hebben in houtsnijwerk uitgevoerde borstbeeldjes als overgang naar het hoofdgestel. Op de begane-grond loopt door het hoofdgebouw en de bijgebouwen een doorlopende gang die gelegenheid gaf tot het testen van lenzen in een overdekte langgerekte ruimte.

V.m. woning van de hoogleraar-directeur, Sterrenwachtlaan 5/5a.

Rechthoekig bakstenen gebouw in eclectische trant, bestaande uit souterrain en bel-etage, waarop een later aangebrachte verdieping. Geprofileerde houten vensteromlijstingen, middenrisaliet en houten kroonlijst, waarop boven de risaliet een attiekverdieping. Balcon tegen de middenrisaliet van de achtergevel. Inwendig een centrale hal met trap die overgaat in een ovale galerij, beide met balusterleuningen. Lichtkoepel boven de hal. Marmeren plavuizenvloer. Boven de haldeuren bovenlichten met gietijzeren levensbomen in getoogde omlijsting. In de kamers stucplafonds en zwartmarmeren schoorsteenmantels.

V.m. woning voor de observator, Sterrenwachtlaan 7/8/9.

Rechthoekig bakstenen gebouw in eclectische trant, bestaande uit souterrain en beletage, waarop een later aangebrachte verdieping. Geprofileerde houten vensteromlijstingen, middenrisaliet en houten kroonlijst. Achter het gebouwencomplex op het overgebleven gedeelte van het vroegere bolwerk een tuin met oud geboomte. Voor het complex, tegenover de woning van de hoogleraar-directeur en ten noord-oosten van de observatorswoning, staan twee waarnemingskoepels, resp.gebouwd in omstreeks 1925 en ca. 1957, die op zichzelf niet voor bescherming in aanmerking komen. In de laatstgenoemde koepel staat een fotografische kijker uit 1897.

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
Kastelen, landhuizen en parken	Tuin, park en plantsoen	Tuin
Woningen en woningbouwcomplexen	Dienstwoning(K)	Direkteurswoning
Cultuur, gezondheid en wetenschap	Onderwijs en wetenschap	Sterrenwacht
Woningen en woningbouwcomplexen	Dienstwoning(K)	Dienstwoning(K4)

Monumentnummer*: 515055

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	17 oktober 2000
Kadaster deel/nr	82984/130

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Leiden	Leiden	Zuid-Holland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Leiden	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Leiden	F			2644

*Omschrijving***

Inleiding

De kleine meetkoepel (OBSERVATORIUM) is ontworpen in een Eclectische bouwstijl met elementen uit de Chaletstijl, daterend rond 1900-1905. Het meetkoepeltje had een schuifdak, waardoor met een kijker gecontroleerd kon worden of de grote kijker van het hoofdgebouw goed in het zenith stond. Het schuifdak is inmiddels vastgezet.

Omschrijving

De kleine meetkoepel is op een rechthoekige plattegrond in rode baksteen over één bouwlaag opgetrokken onder een zadeldak met flauwe hellingen. Onder de dakrand rondom een aan de onderkant gelobd gevelbeschot. De gemetselde plint wordt afgedekt door een hardstenen deklijst. In de gevels gele baksteen op de hoeken en speklagen van gele baksteen. In de westelijke eindgevel een rechtgesloten houten deuren. In de andere drie gevels vensters boven waterdorpels met geglazuurde bakstenen.

Waardering

De kleine meetkoepel is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische en architectuurhistorische waarde wegens de rol die het binnen het Sterrenwacht-complex heeft gespeeld in het onderwijs en in de sociaal-economische en historische ontwikkeling van Leiden alsmede wegens het ontwerp in een Eclectische bouwstijl met elementen uit de Chaletstijl. De meetkoepel heeft een hoge ensemblewaarde vanwege de ruimtelijke en functionele relatie met de andere gebouwen van het Sterrenwacht-complex. Het exterieur en interieur van het pand zijn vrijwel gaaf.

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>Subcategorie</i>	<i>Functie</i>
-----------------------	---------------------	----------------

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Cultuur, gezondheid en wetenschap

Onderwijs en wetenschap

Observatorium

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 515056

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	17 oktober 2000
Kadaster deel/nr	82984/96

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Leiden	Leiden	Zuid-Holland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Leiden	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Leiden	F			2644

*Omschrijving***

Inleiding

Het heliometergebouw (OBSERVATORIUM) is in 1877 ontworpen door Petrus J.H. Cuypers (1827-1921) en in 1878 voltooid. De 'Zunderman-koepel' is ontworpen in een Eclectische bouwstijl, die verwant is aan de Neo-Hollandse Renaissance. De apparatuur in het torenvormige heliometergebouw stond oorspronkelijk opgesteld in een cilinder met kegelbeëindiging. Deze top is inmiddels vervangen door een koepel. In de koepel staat momenteel een instrument uit 1947 opgesteld.

Omschrijving

Het heliometergebouw, is in rode baksteen opgetrokken over twee bouwlagen op een achthoekige plattegrond. Op deze torenvormige basis staat een ijzeren koepel. De gemetselde plint is afgedekt door een hardstenen lijst. Rechtgesloten schuifvensters met hardstenen waterdorpels, roeden en bovenlichten. Langs de bovenrand van de gevels siermetselwerk in een contrasterende kleur. De ingang bevindt zich aan de zuidkant in een iets risalerende zijde van de achthoek. De dubbele paneeldeur eindigt in een rondboog. Rond de deur hardstenen sierblokken.

Rond de koepel staat een eenvoudig hekje. De koepel is vervaardigd uit geklonken platen ijzer. De koepel kan draaien en een deel kan openschuiven, waardoor de instrumenten naar buiten geschoven kunnen worden.

Interieur

In het heliometergebouw zijn onder meer bewaard gebleven: De hardstenen trap met houten treden en een ijzeren leuning rond een gemetselde achthoekige zuil met muurankers. De zuil strekt van de begane grond tot in de koepel en dient als ondersteuning voor de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

instrumenten. In de koepel verder een houten vloer, houten borstwering, de bediening van het draaisysteem van de koepel en de bediening om de koepel te openen. Onder deze ruimte nog een tussenvloer steunt op hardstenen kraagstukken.

Waardering

Het heliometergebouw is van algemeen belang vanwege de cultuurhistorische en architectuurhistorische waarde wegens de rol die het binnen het Sterrenwacht-complex heeft gespeeld in het onderwijs en in de sociaal-economische en historische ontwikkeling van Leiden alsmede wegens het ontwerp in een Eclectische bouwstijl met elementen uit de Neo- Hollandse Renaissance. Het gebouw is bovendien typologisch een uitzonderlijk voorbeeld in het oeuvre van P.J.H. Cuypers. Het heliometergebouw is beeldbepalend gelegen op het voormalige bastion, naast de Hortus Botanicus. Bovendien heeft het een hoge ensemblewaarde vanwege de ruimtelijke en functionele relatie met de andere gebouwen van het Sterrenwacht-complex.

Het exterieur en interieur van het pand zijn vrijwel gaaf.

Hoofdcategorie

Cultuur, gezondheid en wetenschap

Subcategorie

Onderwijs en wetenschap

Functie

Observatorium